

Cukor György

Szikkadt emberek, államilag megtiport sorsok

Gutai István: Valóságshow

Első olvasásra látszik, hogy sötét mélysége van a történeteknek, sarkítva azt lehetne mondani, hogy egyetlen tárgy, az életünk minősége körül forognak, s mintha egy baljós előérzet vezetné az eseményeket. Az előérzet, hogy csapás következik be, folyton bennünk van. Várakozás, szorongás, mint a barlanglakó élete. Bármilyen előfordulhat velünk. Még a váratlan, meglepő jó is kész veszedelem. Nem csak novellákat és színdarabokat látok a papíron, hanem abban élek, amiről a szerző mesél. Ebben. Aki erre jár, a nyájas turista hallhatott hasonló eseteket, de hiába keresné a helyszínt, mert ami itt régtől történik, az olyan, mintha nem látta volna senki. A szerző nem udvariaskodott, megírta a lehetséges halálunkat. Sőt, a halált, mint Sinka István is az eltűnt generációkét. Ez a magyar abszurd. Hagyjuk a turistát, a honbeliek is valóságpótlékon élnek, mintha elhallgattak, eltakartak volna előlük valamit. Magyarázatul mint olvasónak, az életemről kéne mesélnem, onnan nézem a könyvlapokat. Előérzetet azért emlegetek, mert elhiszem a szabályt: ne ölj. Jobbra számítunk, még a visszatérő Aranykorra is, el nem hinnénk az értelmetlen elhullást. Mi egyelőre megvagyunk, olvasunk a nyugágóban. Lehet ugyan mismásolni, félrefordulni s a borba szódát spriccenteni, de az ember pusztul. Létige: pusztítva van. És szorongunk, s hogy a szorongás takart létbizonytalanság-érzet-e, vagy a tudat föltáratlan mechanizmusú, történelmi előrelátása, talán örökké kérdés marad. De mindenképpen a sors-érzettel függ össze, azzal, hogy az embernek, e dicső individuumnak van-e naponta rendeltetése az életben. Pláne, hogy itt, mifelénk van-e. Hogy szabad fölfogással körülnézhet-e. Túlzás volna minden mozdulatunkra vagy ösztönünkre ráfogni, hogy az előérzet lassú beteljesülése volna, mint Macbethnek a boszorkányok talányos jóvendőlése.

De hadd mondjam, hogy *út*: ha eljutunk valahova vagy odakeveredtünk, az oda vezető út

utóbb mellékesnek tűnik, mintha minden vargabetű csakis oda vezetne s célirányos volna. Mintha az az út kanyarodna a talpunk alá, amelyik egyedüli, mert bennünk érik és válik valóra. Ez a mi úton járásunk nem tudatos vagy belső irányítottságú, csak megesis velünk, hiszen minden gyanakvás nélkül, tájékozatlanul, ám annál vakmerőbben vágunk neki naponta, s meglehet, hogy siettünkben éppen tömegszerencsétlenséghez érjük el a csatlakozást. És már ott tartunk, hogy csak az a biztos, ami megtörtént velünk, azt formáljuk át, és olyan múltat hozunk létre, melyben az elmaradt, ám lehetséges mozzanatok s a megtörténtek lassan-lassan egyenrangúak lesznek az elme és az érzékek emlékeiben. Szóval az indulataink, fantáziánk, közérzetünk is annyira múltunk lesz, mintha megtörtént volna velünk. Gondolom, ilyenforma „valóságban” élünk, ez foglalja el a viláértelmező mítoszok helyét, azaz köznapi és transzcendens tartalmak vegyülését, az élőkkel és ősökkel tartott egyhuzamú életvitelt. A szabadságra gondolok. Más szóval az lehet csak a valóságos, ami még nincs. Vagy még sincs. Hogy az átalakulásnak esélyt ad-e, a metamorfózis rugóiról leemeli-e a terheket e most alakuló, újszerűnek ígért világ, vagy továbbra is elrejt, eltakarja elesettjeit és feledésbe szelídíti az időt, s az összbenyomás színezésére a demokrácia tüneteit importálja, még nem dőlt el. Ez a lét-hangulat is meg van itt írva.

Ami ebben a könyvben történik, az velünk, szomszédokkal, falubeliekkel esik meg. Nem feladat fölfogni. Tehetetlenségbe, reménytelenségbe beleszikkadt emberek ezek, államilag megtiport sorsok. Állandó küszködés. Önmentegető fájdalmak. A szürkesség elleni föllentések és szájhösködések. Megevesedik a lélek, lecsúszik az élet, itt nemigen süt a nap. Itt csak turista talál szuvenírt. A történetekről le van nyelve minden oldalág, s e lecsupaszítás olyan bonyodalmak mellőzése, melyek csak valami

látszattá módosítanak az eseményt. Az esetet. A leírt történet már a végső fokozat, minden megérett s szinte befejeződött; ami történik, az a mélyben meghúzódó s mindent mozgató végső állapot láthatóvá tett rezdülése.

Ezek a történetek a halálról szólnak, mintha a szereplők a vidékkel együtt halnának ki, kevés idő jutott nekik arra, hogy kifuthassák magukat. Ők a saját lehetséges életük árnyai, méghozzá úgy, hogy az álmuk lett az árnyékuk, nélküle áttetszőek volnának. Súlyos és nevetséges igazság, hogy múlik az idő, de mi ebből ugyan semmiféle tanulságot nem vonunk le. Itt nem egy vak mechanizmus gyilkol, a tettesek elevenek, uralkodásuk áthúzódik az időkön. A kitörés, ha szóba jön, bármelyik pillanatban megeshetne. De valamelyikük is, ha meggazdagodna s túlélne, tudná-e folytatni a második napon? Vannak írások, melyek igazi súlyát utóbb érezzük meg, mintha az érzékszervek archetipikus emlékezetében rakódtak volna le, s most ismernénk rájuk. A történetek folyamata egy hajdani benyomást hoz ide, erősít meg és asszimilál maivá. Az érzékek resignációja ez a próza, a szereplők boldogtalanok; s a tárgyaik is azok, úgy húzódik ki belőlük a belakottság-érzet, mintha konfekciós tömegcikké változnának át. Fekete-fehér, szemcsés felvétel a kép. Az emberek nem pszichopaták, nem sérültek, hanem sebesültek, helyszínük elvesztette szakrális vonását, cserélhető díszlet lett belőle. És az emlékezetük fáj, fájdalmuk a közérzetük, ez a sebük. Nem az idő múlásáról van szó, hogy tehát a hajdani létforma, falukép, szellemi megindultság már sosem áll elő, hanem az emberekkel történt valami. Az emberi lét erősen a teljességre irányul, hát mitikusnak tetsző alakok ezek abban az értelemben, mintha ez a huzamosnak, változatlanak tűnő

élethelyzet mindig ugyanazokat a karaktereket vetné ki magából. Ennek a világnak a mélyén elemi vágy van a megváltoztatás, megváltás iránt. Mert bezárkóztak vagy becsukták őket létükbe, lezuhant létszintjükbe. Vágyképeivel mennyit ér itt az ember? Csupán szaporodó fölösleg a maga életösztonével, belső érzékelő bázisának azzal a kiismerhetetlen dinamikájával, melyet lehetetlen a legmélyéig haszonelvűen manipulálni. E lét fölött van valami hatalom, mint egy mozdíthatatlan dinasztia. Nem etnográfiai hagyományban van a neve, hanem az azzá vált élitelésben. Ezek az emberek nem kellene. Se az emlékeik, se a karjaik, se az eszük, se az, amit a világról tudnak. Ha az élet áldozatot kíván, beteg és egy ismeretlen hatalom kedvébe jár, s ahogyan a teremtésnek, lassú, huzamos története lesz a halálnak is. Itt a változást-megváltást kívánó indulat abszurd és szűk reményű.

A kötet, további sorsát, így a benne megírt sorsokat illetően is, elégedetlenséget kelt, mert az olvasás, általános érdeklődés, lelki készítmények mai irányultságai mellett ez a különös életérzés nem kap kellő figyelmet, s eltemetődik egy olyan világ alá, melyben már a létünk hiánya sem sajnó. Honi baj, hogy rétegesen egymásra temetkeznek itt. A történetek feszültségét a sorok közt olvasom ki, ott ütközik össze a mozdulatlanság a szabadságnak egy robbanékony, kevésbé latolgató felfogásával, ott csap össze a nihilig elcsendesedő kiábrándultság a világfölforgató vággyal, melynek reményteli alapja, hogy az emberben az embert nem lehet végleg lerombolni. Tisztelet a szerzőnek, hogy így tud szemtanú lenni.

(Gutai István. Valóságshaw. Novellák, jelenetek, játékok. Pro Pannonia Kiadó Alapítvány, 2004.)